

TADBIRKORLIK FAOLIYATIDA SOLIQ IMTIYOZLARINI QO'LLASH ISTIQBOLLARI.

*A.M.Anafiyayev AndMI. Iqtisodiyot kafedrasida dotsenti (PhD),
Alyorbekov Muhammadamin Zafarbek o'g'li
AndMI Iqtisodiyot yo'nalishi 4-bosqich talabasi.*

Annotatsiya: Bu maqolada moliyaviy aniqlikni mustahkamlash va korxonalarni rivojlantirishda soliq imtiyozlari juda muhim, tashkilotlarning o'zaro raqobat tizimida ham muhim o'ringa egallaydi. Bu maqola soliq imtiyozlarining mohiyatini, ularni qanday olish va qo'llashning asosiy tartibi, shuningdek, ularning mavzusida ommaviy ma'qullikni qanday oshirish mumkinligini taqdim etadi.

Kalit so'zlar: Iqtisodiy taraqqiyot, investitsiyalar, ish o'rinlari yaratish, moliyaviy barqarorlik, davlat dostligi, sanoat rivojlanishi, iqtisodiy stabilitet, xalqaro hamkorlik.

Soliq imtiyozlari tashkilotlar uchun muhim bo'lgan bir moliyaviy vosita hisoblanadi. Ular davlatlar tomonidan korxonalar, investitsiyalar, yangi texnologiyalar va xodimlarni malakasini oshirish uchun moliyaviy qo'llab-quvvat taqdim etish maqsadida beriladi. Biroq, soliq imtiyozlari mavzusida bir nechta muammolar mavjudki, ularning tuzatilishi lozimki, tashkilotlar va davlatlar o'zaro tajribalaridan o'rganish va isloh qilish uchun ko'plab masalalar o'z ichiga oladi.

Soliq imtiyozlari tashkilotlarga moliyaviy afzalliklar taqdim etishda muhimdir. Bu esa qonunlar va soliq imtiyozlari bilan bog'liq bo'lgan qarorlar ommaviy o'yin qonuniyati va soliq hisobot belgilanganliklariga rioya etishni talab qiladi.

Soliq imtiyozlari to'g'risida qaror qabul qilishda adolatli distributsiya muhimdir. Bu esa soliq imtiyozlaridan barcha tashkilotlarning yuzaga kelishi, xususiyl tashkilotlar yoki sektorlar orasida farq qilmasligini ta'minlash maqsadida adolatli qo'llanishni talab qiladi.

Soliq imtiyozlarining to'g'ri o'rin olishda tashkilotlarning investitsiyalarni jalb qilishiga katta e'tibor berilishi kerak. Bu muammo, soliq imtiyozlari orqali moliyaviy qo'llab-quvvatni olish va qo'llashda isloh qilish, iqtisodiy jihatdan tashkilotni rivojlantirishda katta muammoga o'zgardi.

Soliq imtiyozlari taqdim etishda tashkilotlar va davlatlar o'rtasidagi moliyaviy natijalar va umumiy foydalar muhimdir. Bu esa soliq imtiyozlarining mavzusida ommaviy ma'qullik va soliq to'lovlarni kengaytirishga olib kelishi, xalqaro tijoratda o'rin olish va korxonalar orasidagi moliyaviy faoliyatni oshirishni ta'minlashga oid muammolarni belgilaydi.

Bu muammo tahlili soliq imtiyozlari mavzusidagi amaliyotda tashkil etilgan islohlarni va dalillar orqali qanday hal etilishi mumkinligini ko'rsatib beradi. Soliq imtiyozlarining moliyaviy faoliyatga ta'siri, ularni qanday olish, qo'llash va ulardan qanday foydalanishni tahlil qilish orqali, soliq siyosati va qonunlari bo'yicha strategiyalarni rivojlantirishda yordam berishi mumkin.

Soliq imtiyozi - soliq yukini kamaytirish maqsadida davlat yoki mahalliy hokimiyat tomonidan ma'lum toifadagi soliq to'lovchilarga beriladigan imtiyozlar; ijtimoiy va iqtisodiy muammolarni hal qilish uchun soliq siyosatining elementlaridan biri. Soliq imtiyozlari soliq yukini kamaytirish maqsadida soliq to'lovchilarning ayrim toifalarini soliq majburiyatlarini bajarishda, shu jumladan soliqdan to'liq yoki qisman ozod qilishda imtiyozlardir; soliqqa tortishning tartibga soluvchi (rag'batlantiruvchi) funktsiyasi shakllaridan biri; davlatning ijtimoiy va iqtisodiy muammolarini hal qilish uchun soliq siyosati qo'llaniladi.

Soliq imtiyozlarini quyidagi guruhlariga bo'lish mumkin:

- jismoniy va yuridik shaxslar uchun;
- umumiy iqtisodiy va ijtimoiy soliq imtiyozlari;
- eksportni rag'batlantirishga qaratilgan tashqi iqtisodiy soliq imtiyozlari va umumiy iqtisodiy rag'batlantirish.

Bir qator iqtisodchilar soliq imtiyozlarining quyidagi tasnifini taqdim etadilar. Soliq solishning ayrim ob'ektlarini soliqqa tortishdan chiqarib tashlash. Foyda va daromad solig'iga kelsak, imtiyozlar to'lovchining muayyan faoliyat turlaridan olgan foydasi yoki daromadi soliqqa tortiladigan foydadan (daromaddan) olib qo'yilishi, ya'ni soliqqa tortilmasligi bilan ifodalanadi. Masalan, "Soliq solinadigan bazani aniqlashda hisobga olinmaydi. Mulk solig'iga kelsak, imtiyozlar mulkning ayrim turlarini soliqqa tortishdan ozod qilishda ifodalanadi.

Soliqqa tortilmaydigan minimal daromad - ya'ni ob'ektning soliqqa tortilmaydigan minimal qismi. Faqat to'lovchining ushbu minimaldan oshib ketgan daromadlari va ob'ektlari soliqqa tortiladi. Masalan, soliq davri uchun qonun hujjatlarida belgilangan asoslarning har biri bo'yicha olingan 1 500 000 so'mdan ortiq bo'lmagan daromadlar (soliq to'lovchilar tashkilotlardan yoki yakka tartibdagi tadbirkorlardan olingan sovg'alarning qiymati va boshqalar) soliq solishdan olib qo'yiladi.

Daromad solig'i imtiyozi faqat yosh oila uchun va subsidiya asosida berilgan ipoteka kreditlariga qo'llaniladi:

- Davlat budjetidan ajratilgan subsidiya asosida olingan ipoteka kreditlari va ularga hisoblangan foizlarga yo'naltirilgan MHTEKMning 80 baravarigacha bo'lgan jismoniy shaxslarning ish haqi va boshqa daromadlari;

- Yosh oila uchun ajratilgan ipoteka krediti yoki unga hisoblangan foizlarni qoplashga yo'naltirilgan mablag'lar er-xotin yoki ulardan biri belgilangan yosh (30 yosh) ga to'lguniga qadar JSHODSdan ozod etilgan.

Agar 2023-yil 1-yanvardan boshlab ipoteka krediti hisobiga olingan ko'chmas mulk 36 oy ichida boshqa shaxs nomiga o'tkazilsa, soliq imtiyozi qo'llanilgan butun davr uchun soliq to'lash majburiyati tiklangan holda bekor qilinadi (Soliq kodeksi 378-modda 16-band).

Ayrim tadbirkorlik sub'yektlari soliq to'g'risidagi qonunchilikda soha, ob'yekt, hudud va faoliyatni qo'llab quvvatlash maqsadida nazarda tutilgan soliq imtiyozlaridan tegishli huquqiy asoslar yuzaga kelgan paytdan e'tiboran ularning butun amal qilish davri mobaynida foydalanishga yoki soliq imtiyozidan foydalanishdan voz kechishga haqli, bundan qo'shilgan qiymat solig'idan ozod etiladigan tovarlarni (xizmatlarni) realizatsiya qilish mustasno.

Shu munosabat bilan, tadbirkorlar uchun my.soliq.uz saytida "Soliq imtiyozlaridan foydalanish bo'yicha murojaat" interaktiv xizmati yo'lga qo'yilgan. Imtiyozdan foydalanishda asoslovchi hujjatlarni (*.pdf formatda) ilova qilgan holda so'rovnomaga yuboriladi, taqdim qilingan hujjatlar asosida mas'ul xodimlar tomonidan soliq imtiyozlarini soliq hisobotlarida tanlash imkoniyati yaratiladi. Shu bilan birga, qo'shilgan qiymat solig'i va aylanmadan olinadigan soliqlar bo'yicha imtiyozlarni elektron hisobvaraqa-fakturalar shakllantirishda va onlayn-nazorat kassa mashinalaridan foydalanish jarayonida avtomatik tarzda aks etishi uchun hozirda 50 mingdan ortiq MXIKlarga va korxonaga identifikatsiya raqamlariga imtiyozlar biriktirilgan.

Bu o'z navbatida soliq imtiyozlaridan to'g'ri foydalanish, soliq hisobotlarida to'g'ridan-to'g'ri aks ettirilib, tadbirkorlarga qulay sharoit yaratish uchun mo'ljallangan. Statistik ma'lumotlar asosan, 2022-yilda soliq imtiyozlaridan foydalanish natijasida 72 trln. so'mlik mablag' 196 mingta yuridik shaxs ixtiyorida qolgan bo'lib, ushbu ko'rsatkich joriy yilning 6 oyi davomida esa qariyb 32,4 trln. so'mlik mablag' 100 mingta xo'jalik sub'yekti ixtiyorida saqlanib qoldi. Bunda ozod qilingan mablag'lar tadbirkorlik sub'yektlarini zarur mahsulotlar va jihozlar sotib olish, bino va inshootlarni rekonstruksiya qilish, kapital ta'mirlash hamda mehnatga haq to'lash fondini oshirish va qo'shimcha ish o'rinlarini yaratishga xizmat qilmoqda.

Xulosa qilishda, soliq imtiyozlari tashkilotlar uchun muhim vosita hisoblanadi va ularni moliyaviy faoliyatni rivojlantirishda qo'llash va rivojlantirish uchun strategiyalarni o'rganish, isloh qilish va hisob-kitob bilan yaxshi boshqarish bujaradigan muammo va zarurliliklardan biri sifatida kuzatiladi. Soliq imtiyozlarining o'zgarishi va o'zgarmasligi tashkilotlar uchun muhimdir. Bunga soliq qonunlarining o'zgarishi, yangi shartlar va shartnoma tuzilishi, soliq imtiyozlaridan boshqa qonuniy va ijtimoiy o'zgarishlar kirishi mumkin. Soliq imtiyozlari, tashkilotlarga

investitsiyalarni jalb qilish uchun samarali vosita hisoblanadi. Soliq ustuvorligi, daromadni daromadlardan ko'paytirish va boshqa moliyaviy muhofazalar tashkilotlarni investitsiyalarni jalb qilishga rag'batlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning "2020—2025-yillarga mo'ljallangan O'zbekiston Respublikasining bank tizimini isloh qilish strategiyasi to'g'risida"gi PF-5992-son farmoni Toshkent sh., 2020-yil 12-may.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh. Mirziyoyevning 2020 yil 24-yanvar kungi Oliy Majlisga Murojatnomasi. "Ishonch" gazetasi №15-16 (4301) 25.01.2020 y.
3. O'zbekiston Respublikasining "O'zbekiston Respublikasining Markaziy banki to'g'risida"gi, O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqida"gi 2019-yil 11-noyabrdagi O'RQ-582-sonli Qonuniga muvofiq yangi tahrirda qabul qilingan
4. "Banklar va bank faoliyati to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqidagi 05.11.2019 yildagi O'RQ-580-son.
5. "Valyutani tartibga solish to'g'risida"gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga o'zgartish va qo'shimchalar kiritish haqidagi 22.10.2019 yildagi O'RQ-573-son.
6. "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi 01. 11.2019 yildagi O'RQ-578-son.
7. Soliq kodeksi 2023 yil.
8. Abdullaeva Sh.Z., Abdullaev Yo.A., Qoraliev T.M. Bank ishi. Darslik. –T.: "Iqtisod va moliya", 2010
9. Белоглазова Г.Н. Деньги, кредит, банки. –М.: «Юрайт», 2015 г
10. Бабук И.М. Экономика промышленного предприятия: учебник; - М.: Инфра-М, 2018 г.- 432 с.
11. Omonov A.A., Marpatov M.D. Pul va pul muomalasi. O'quv qo'llanma –T.: 2020, «Akademiya» nashriyoti.